

AGGRESSION IN ADOLESCENTS

Abstract: Агресията и агресивното поведение сред децата е социален проблем, който в последните години забележимо расте. Педагози, психолози, медици и социални работници са в непрекъснато анализиране и търсене на ефективни средства, методи и похвати за превенция на агресивното поведение. В настоящата статията се прави обзор на някои по-съществени фактори и причини за агресивното поведение на децата.

Author information:

Teodora Sotirova
PhD student
at Konstantin Preslavsky – University of Shumen
Bulgaria

Keywords:
агресия , агресивно поведение, девиантно поведение, превенция, семейна среда

Съвременните деца живеят в свят, в който те много трудно могат да се социализират. Това е свързано с темповете и ритъма на техническите и технологичните преобразования, които предявяват към растящите хора новите изисквания. На следващо място, това е свързано с големия обем от информация, с която се сблъсква детето. Тази информация създава много „шумове“, които въздействат върху него, а то все още няма изработена ясна жизнена позиция. На трето място – с екологичните и икономическите кризи, които поразяват обществото ни и предизвикват у децата чувство за безнадеждност и нервност. В резултат на посочените причини младите хора развиват чувство на протест, което по-често е неосъзнато, но в същото време при тях нараства индивидуализмът, който при загубата на обществена заинтересованост води до егоизъм. Децата повече от другите групи страдат от нестабилността на социалната, икономическата и моралната обстановка в страната, загубвайки в днешно време необходимата ориентация в ценностите и идеалите – старите са разрушени, а новите все още не са създадени [3] [5] [6].

Личността на детето не се формира сама за себе си, а в обкръжаващата го среда. Особено е важна ролята на малките групи, в които детето взаимодейства с другите хора. Преди всичко това се отнася за семейството. Различните автори определят различни неблагоприятни семейства, където децата проявяват отклонения в поведението. Тези класификации не си противоречат, а се допълват и понякога се повтарят една друга.

Л. С. Алексеева [1] [2] определя следните видове неблагоприятни семейства:

- конфликтно;
- аморално;
- педагогически некомпетентно;
- асоциално.

Г. П. Бочкаръв (1995) определя следните семейства:

- с неблагоприятна емоционална атмосфера, където родителите не са само равнодушни, но и груби, неуважителни към своите деца;

- такива, в които отсъстват емоционалните контакти между членовете на семейството, отнасят се с безразличие към потребностите на децата при външно благополучни отношения. В такъв случай детето се стреми да намери емоционално значими отношения извън своето семейство;
- с нездрава нравствена атмосфера, където на детето се налагат социално нежелани потребности и интереси, като по този начин то се въвлича в аморален живот;

З. В. Буерунас определя различни варианти на възпитателни ситуации, които способстват за появяването на отклоняващо се поведение:

- отсъствие на съзнателен възпитателен процес за детето;
- високо ниво на натиск и дори на насилие при възпитанието, които изчерпват подрастващия;
- преувеличена поради егоистични съображения самостоятелност на детето;
- хаотичност във възпитанието поради неразбирателство между родителите.

А. Е. Личко [4] посочва четири неблагоприятни ситуации в семейството:

- хиперопека в различна степен, продиктувана от желание да бъдат съучастници във всички прояви от вътрешния свят на детето – в неговите мисли, чувства, поведение, до налагане на тиранични отношения към децата;
- хипоопека, която много често преминава в безнадзорност;
- ситуация, която създава „кумири“ в семейството – постоянно внимание към всяко желание на детето, непрекъснати похвали за много дребни успехи;
- ситуация, която създава „пепеляшка“ в семейството – появили се много семейства, където родителите отделят много внимание на себе си и съвсем малко на своите деца.

Резултати от изследване на сто делинквентни деца, които са израстнали в крайно неблагоприятна обстановка, е установено, че 40% са израстнали в непълни семейства, при 11% и двамата родители са лишени от родителски права, при 19% близките роднини по време на изследването са били в местата за лишаване от свобода. При 88% от семействата, в които се отглеждат и възпитават деца се отбелязва злоупотреба със спиртни напитки макар, и от един от родителите. Пълна безнадзорност, безконтролност в поведението от страна на родителите, безразличие към съдбата на подрастващите са отбелязани в 76% от случаите.

Съчетаването на неблагоприятни биологични, психически, семейни и други социално-психологически фактори изкривяват целият, начин на живот на подрастващия. Характерно за такива деца е нарушаването на *емоционалните отношения* с околните, децата попадат под силното влияние на идентични групи, които много често формират асоциални жизненни ценности. Начинът на живот, средата, стилът и кръгът за общуване спомагат за развитието и укрепването на девиантното поведение. По този начин съществуващият отрицателен микроклимат в много семейства допринася за възникването на отчужденост, грубост, неприязън при част от децата, стремеж да извършват лоши постъпки, въпреки волята на околните, което създава обективни предпоставки за проявяването на демонстративно неподчинение, агресивност и разрушителни действия.

Интензивното развитие на собственото съзнание и самокритичност води до това, че у детето се формират не само противоречия към околния свят, но и към собствената представа за себе си.

При 10 – 11-годишните деца съществува много критично *отношение към себе си*. Около 34% от момчетата и 26% от момичетата според данни на **Д. И. Фелдщайн (1995)** си дават напълно отрицателни оценки, като отбелязват преобладаването на отрицателни черти и форми на поведение, в това число *грубост, жестокост, агресивност*. При децата на тази възраст преобладава физическата агресия и по-малко е изразена косвената агресия. Вербалната агресия и негативизмът са с еднаква степен на развитие.

При 12–13-годишните се запазва ситуативното отрицателно отношение, което се определя в значителна степен от оценките на околните както възрастни, така и съученици. През тази възраст най-силно е изразен негативизмът, отбелязва се ръст на физическата и вербалната агресия, но косвената агресия, макар че намалява, тя все пак е изразена.

През възрастта 14 – 15 години се наблюдава съпоставяне между собствените личностни особености, формите на поведение при подрастващите с определени норми, които са приети в референтните групи, при което на преден план излиза вербалната агресия, която превишава с 20% показателите при 12 – 13-годишните и почти с 30% при 10–11-годишните. Физическата, косвената агресия и нивото на негативизъм се повишават несъществено.

Стихийно образуващите се **групи от връстници** обединяват деца, които са близки по своето развитие и интереси. Тези групи укрепват и дори култивират девиантни ценности и начини за поведение, а така също оказват влияние върху личностното развитие на децата, като се превръщат в регулатори на поведението им. Загубеното чувство за дистанция от децата, усещането за допустимо и недопустимо водят до непредсказуеми събития. Съществуват особени групи, за които е характерна нагласата за незабавно удовлетворяване на желанията, за пасивна защита от трудностите, стремежа да се прехвърля отговорността на другите. Тези деца се отличават с пренебрежително отношение към обучението, лоша успеваемост, показно неизпълнение на задълженията: по всякакъв начин избягват изпълнението на каквито и да е задължения и поръчки вкъщи, да подготвят домашните си задания от училище, избягват да посещават занятия в училище, такива деца, които по този начин се сдобиват с много „*излишно време*“, но за тях е характерно неумение смислено да прекарват това свободно време. При повечето такива деца отсъстват всякакви индивидуални увлечения, те не участват в никакви кръжоци, спортни тренировки и секции. Те не ходят на театър и изложби, много малко четат литература, а съдържанието на прочетените от тях книги обикновено не излиза извън рамките на приключенско-детективския жанр. Безсмисленото провеждане на времето кара децата да търсят нови „*силни усещания*“. **Злоупотребата с алкохол и наркотици** са впитат в девиантния начин на живот на тези деца. Много често те демонстрират своето „*преимущество*“ с количеството приет алкохол, с уж сполучливите си похождения, хулиганските си постъпки, дразгите и малките кражби. Като обяснение за своите плахи постъпки децата изтъкват своите неправилни представи за нравственост, справедливост, смелост и храброст.

Установено е, че децата, които извършват агресивни престъпления – ги извършват в 90% от случаите в нетрезво състояние или под въздействието на наркотици.

В продължение на този възрастов период се наблюдава ясно изразена динамика на агресивността. (Таблица №1).

Таблица №1.

Прояви на различни форми на агресия при възрастовите групи 10 – 15 години

Възрастови групи	Форми на агресивност, %			
	физическа	косвена	вербална	негативизъм
10-11-годишни	49%	32%	44%	45%
12-13-годишни	56%	48%	51%	64%
14-15-годишни	61%	51%	72%	65%

Анализът на данните от таблицата показва, че при 10 – 11-годишните преобладава физическата агресия. С големи темпове нараства негативизмът. С повишаване на възрастта нараства и вербалната агресия.

Децата в тази възраст са особено зависими от микросредата и конкретната ситуация. Един от определящите елементи на микросредата, който оказва влияние върху формирането на

личността на детето, това е семейството, при което решаващ се явява не неговия състав – *пълно, непълно, разпадащо се*, а нравствената атмосфера и взаимоотношенията, които са установени между възрастните членове на семейството и между възрастните и децата. Установено е, че нивото на физическите форми на агресивно поведение са най-силно изразени при децата от работнически семейства, а най-агресивни са децата от средата на семейства от селските райони, занимаващи се с механизация, но наред с това при децата от тази група се отбелязва минимално ниво на негативизма. Вербалните форми на агресивно поведение са типични за повечето деца от семейства на служители на средно ниво. В същото време тези деца се отличават със сравнително ниско ниво на физическо агресивно поведение. Според нивото на косвена агресивност, на първо място са децата от семейства на работещи на непълно работно време и семейства на ръководни служители. С повишено ниво на негативизъм се отличават децата от семейства на ръководни служители и семейства от интелигенцията (лекари, учители и инженери). Най-ниско изразено е агресивното поведение при децата от средите на семействата на търговските работници. Следователно при този случай се оказва важно не само материалното благосъстояние, но и изработеният в тази среда стремеж да се избягват конфликтите, да се изглаждат възникналите противоречия и да не се изостря ситуацията (*Таблица №2*).

Таблица №2.

Прояви на различни форми на агресия при децата от различните социални слоеве от населението

Социални слоеве	Форми на агресивност, %			
	физическа	косвена	вербална	негативизъм
1. От работническа среда	70%	45%	50%	30%
2. От среда на строители	65%	55%	60%	40%
3. От среда на селски стопани	67%	60%	65%	20%
4. От среда на ниско квалифицирани работници, работещи на непълно работно време (перачки, чистачки)	30%	65%	75%	50%
5. От среда на служители на средно ниво	40%	45%	75%	50%
6. От среда на ръководни служители	60%	67%	35%	90%
7. От среда на търговски работници	20%	30%	25%	10%
8. От среда на интелигенция (учители, лекари, инженери)	25%	40%	55%	80%

Посочените данни за проявата на различни форми на агресивно поведение на децата от различните слоеве население и техният анализ имат не само психолого-теоретично, но и практическо значение. Това ни позволява да се ориентираме в характера на личността на подрастващия, като отчитаме особеностите на влиянието на социалната ситуация като въздействието на семейството.

References:

1. Alekseeva, L. S. Sotsialnaya reabilitatsia podrozkov : opyt Gollandii. Semyya v Rossii. 1994, №2. s. 148-166.
2. Alekseeva, L.S. Zavisimosty otklonyayushtegosya povedenia nesovershennoletnih ot tipa neblagopoluchnoy semyi. Preduprezhdenie pedagogicheskoy zapushtennosti i pravonarusheniy shkolnykov. M.: Prosveshtenie, 1980
3. Ivanov P., T. Sotirova Detskata agresia i hraneneto, Godishnik na Shumenskiya universitet "Ep. K. Preslavski", tom III, Pedagogicheski fakultet, 2018 g. s.601-611
4. Lichko, A. E Psihopatii i aktsentuatsii haraktera u podrozkov.1984, s. 36-50
5. Milkov, L. Konfliktologia. Izdatelstvo „Yuni Ekspres“. Sofia, 2010
6. Sotirov, Ch., R. Bukovalova Preventsia na uchilishtnoto nasilie chrez elektronni sredstva, Nauchni trudove. tom 50, seria 6,2 RU - 2011